

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

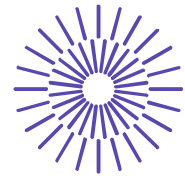
Specifický cíl A3: Tvorba nových profesně zaměřených studijních programů

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Matematická statistika (statistická indukce) – část 1

Ing. Vladimíra Hovorková Valentová, Ph.D.

Úvod

- Na základě výběrových dat usuzujeme na obecnější skutečnosti, týkající se základního souboru (dále ZS), tj. provádíme zevšeobecnující (induktivní) úsudek.
- Induktivní usuzování pomocí matematicko-statistických metod se nazývá *statistická indukce*.
- Induktivní uvažování s sebou vždy nese riziko nesprávného úsudku (= riziko omylu).
- Výběrová data musí být pořízena náhodným výběrem (o tom, zda určitá jednotka ZS bude vybrána, rozhoduje pouze náhoda).

Statistické indukce zahrnuje:

- a) teorii odhadu,
- b) testování statistických hypotéz.

Teorie odhadu

- metody, kterými lze z napozorovaných hodnot náhodného výběru získat co nejlepší odhady neznámých parametrů jejího rozdělení.

1. Bodový odhad

- Spočívá v nahrazení neznámé hodnoty parametru ZS hodnotou vhodné výběrové charakteristiky, která bude sloužit jako dobrá náhrada neznámého parametru.
- Vhodnost jednotlivých odhadů posuzujeme podle několika vlastností.

Vlastnosti bodového odhadu:

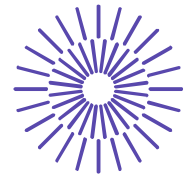
1. nevychýlenost (nestrannost, nezkreslenost),
2. konzistence,
3. vydatnost,
4. výběrová charakteristika má být postačující.

Symbolika: Parametry v ZS značíme obecně Θ (konkrétně např. μ, σ, \dots).

Výběrové charakteristiky značíme obecně t (např. \bar{x}, s_x, \dots).

$t - \Theta$ je *výběrová chyba*.

Symbolický zápis bodového odhadu: *est* $\Theta = t$ nebo $t \sim \Theta$.

2. Intervalový odhad

- Jedná se o odhad neznámého parametru ZS pomocí intervalu, který s pravděpodobností $P = 1 - \alpha$ bude obsahovat skutečnou hodnotu odhadované charakteristiky ZS Θ .

Spolehlivost odhadu $1 - \alpha$

- Je to pravděpodobnost; $0 < \alpha < 1$.
- Volíme vždy číslo blízké 1, nejčastěji 0,95 (event. 0,99 nebo 0,9).
- Čím vyšší spolehlivost žádáme, tím je, za jinak stejných podmínek, interval spolehlivosti (dále IS) širší.

Riziko odhadu α

- Udává, v kolika případech ze 100 (v jakém % případů) nebude IS pokrývat odhadovaný parametr Θ .

Intervaly spolehlivosti mohou být konstruovány jako:

1. oboustranné $\Theta_d < \Theta < \Theta_h$; kde Θ_h je horní mez, Θ_d je dolní mez.

2. jednostranné: pravostranné $\Theta < \Theta_h$

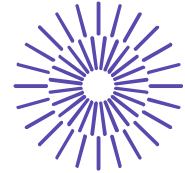
 levostranné $\Theta_d < \Theta$.

Odhad parametru μ (střední hodnoty) normálního rozdělení

1. Bodový odhad

Bodovým odhadem střední hodnoty $\mu = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$ je výběrový průměr $\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$.

Je to nevychýlený odhad, neboť platí: $E(\bar{x}) = \mu$.

2. Intervalový odhad

Při konstrukci IS pro parametr μ rozlišujeme 3 případy:

I. Velký výběr z normálního rozdělení se známým rozptylem σ^2 :

Oboustranný IS:

$$P\left(\bar{x} - u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}\right) = 1 - \alpha$$

Pravostranný IS:

$$P\left(\mu < \bar{x} + u_{1-\alpha} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}\right) = 1 - \alpha$$

Levostranný IS:

$$P\left(\bar{x} - u_{1-\alpha} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}} < \mu\right) = 1 - \alpha$$

$\Delta = u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$ je přípustná chyba odhadu.

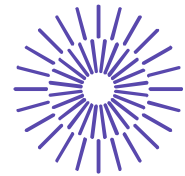
II. Velký výběr z normálního rozdělení s neznámým rozptylem σ^2 :

Při řešení praktických úloh obvykle neznáme rozptyl σ^2 . Odhadujeme jej pomocí *výběrového rozptylu* $s'_x{}^2$:

$$s'_x{}^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}.$$

Oboustranný IS:

$$P\left(\bar{x} - u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}}\right) = 1 - \alpha$$

Pravostranný IS:

$$P\left(\mu < \bar{x} + u_{1-\alpha} \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}}\right) = 1 - \alpha$$

Levostranný IS:

$$P\left(\bar{x} - u_{1-\alpha} \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}} < \mu\right) = 1 - \alpha$$

III. Malý výběr z normálního rozdělení s neznámým rozptylem σ^2 :

Kvantily rozdělení $N(\mu; \sigma^2)$ nahradíme kvantily Studentova rozdělení t s $\nu = n - 1$ stupni volnosti.

Oboustranný IS:

$$P\left[\bar{x} - t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n-1) \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}} < \mu < \bar{x} + t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n-1) \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}}\right] = 1 - \alpha$$

Pravostranný IS:

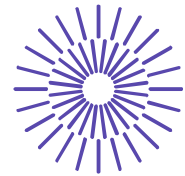
$$P\left[\mu < \bar{x} + t_{1-\alpha}(n-1) \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}}\right] = 1 - \alpha$$

Levostranný IS:

$$P\left[\bar{x} - t_{1-\alpha}(n-1) \cdot \frac{s'_x}{\sqrt{n}} < \mu\right] = 1 - \alpha$$

Odhad parametru π (relativní četnosti) alternativního rozdělení

Předpoklad: Je třeba mít k dispozici výběr dostatečně velkého rozsahu; to je zajištěno splněním podmínky $n\pi(1-\pi) > 9$.

1. Bodový odhad

Bodovým odhadem relativní četnosti $\pi = \frac{M}{N}$ je *výběrová relativní četnost* (výběrový podíl) $p = \frac{m}{n}$,

kde:

M počet jednotek se sledovanou vlastností v ZS,

N celkový počet jednotek ZS,

m počet jednotek se sledovanou vlastností ve výběrovém souboru,

n rozsah výběru.

2. Intervalový odhad

Oboustranný IS:

$$P \left[p - u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} < \pi < p + u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} \right] = 1 - \alpha$$

$\Delta = u_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$ je *přípustná chyba odhadu*.

Pravostranný IS:

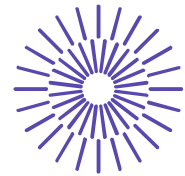
$$P \left[\pi < p + u_{1-\alpha} \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} \right] = 1 - \alpha$$

Levostranný IS:

$$P \left[p - u_{1-\alpha} \cdot \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} < \pi \right] = 1 - \alpha$$

Stanovení minimálního rozsahu výběru

Pro stanovení minimálního rozsahu výběru vycházíme **ze vzorce přípustné chyby odhadu parametru μ** , jehož jednoduchou úpravou dostaneme:

$$n \geq \frac{u_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 \cdot \sigma^2}{\Delta^2}.$$

Pokud neznáme σ^2 , použijeme jeho bodový odhad $s_x'^2$.

Budeme-li vycházet ze vzorce **připustné chyby odhadu parametru** π , dostaneme:

$$n \geq \frac{u_{1-\frac{\alpha}{2}}^2 \cdot p(1-p)}{\Delta^2}.$$

Odhad parametru σ^2 (rozptylu) normálního rozdělení

1. Bodový odhad

Bodovým odhadem rozptylu $\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \mu)^2}{N}$ je **výběrový rozptyl** $s_x'^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}$.

Je to nezkreslený a konzistentní odhad.

2. Intervalový odhad

Při konstrukci IS pro parametr σ^2 rozlišujeme 2 případy - buď známe parametr μ nebo ho neznáme.

V praxi je častější případ, kdy parametr μ neznáme, proto se na něj zaměříme.

Oboustranný IS:

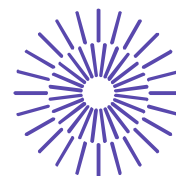
$$P \left[\frac{(n-1)s_x'^2}{\chi_{1-\frac{\alpha}{2}}^2(v)} < \sigma^2 < \frac{(n-1)s_x'^2}{\chi_{\frac{\alpha}{2}}^2(v)} \right] = 1 - \alpha$$

Pravostranný IS:

$$P \left[\sigma^2 < \frac{(n-1)s_x'^2}{\chi_{\alpha}^2(v)} \right] = 1 - \alpha$$

Levostranný IS:

$$P \left[\frac{(n-1)s_x'^2}{\chi_{1-\alpha}^2(v)} < \sigma^2 \right] = 1 - \alpha$$

Pozn.: $\nu = n - 1$.